

Olbracht, Ivan

F.X.Svoboda: Vlna za vlnou se valí /Román/
(Spisy F.X.S., sv.25) Praha, J.R.Vilínek;
A.M.Tilschová: Fanny /Román/ Praha, F.Topič;
I.Olbracht: Žalář nejtemnější /Román/ (Žat-
va, sv.1) Praha, F.Borový; Q.M.Vyskočil: V
opojení slávy a rozkoše /Román/ Praha, J.Ko-
tík

Rf: Karel Sezima, Nové romány (=Lumír 44, 1916, č.
6, str.264-274, 19/5)

Neobyčejně silnými dojmy útočí na čtenáře román Ivana Olbrachta „Žalář nejtemnější“ („Žatvy“, sv. I. nákl. F. Borového). Zejména v konečných partiích nejednou mu přímo odnímá dech. Ale je netoliko čtenářsky působivý; má i řadu momentů, schopných vzbudit nejryzejší vzněty básnické a pracuje většinou vybranými prostředky uměleckými.

Celá skladba originálně je organisována jako thematické zpracování „citátu skuhralova“, prosebné sentence žebravého mrzáka o slepotě jako nejtmavším žaláři, do jakého vrhá osud živoucího tvora. Tento příznačný motiv vrací se znovu vybavován, rozvíjen a účinně stupňován k mocnému dramatickému dvíhu. Neboť i reka románu, komisaře Macha, stihne slepota fysická, ale ta mu ještě nikterak není nejtmavší tmou; do její jednotvárnosti padají aspoň krásné akkordy, záchvěvy slunečního tepla, záblesky vzpomínek. Jsou i kobky nekonečně temnější. Nesrovnatelně těžší muka připravuje aspoň jemu manželská žárlivost, olověně dusné vězení, kde se hrdina krvavě zraňuje o hrany vlastních fikcí, muče a rozdiraje se myšlenkou ženiny nevěry, tím tragičtější, že existuje jen v jeho srdci. A že nedovede vylomit dveře svého žaláře, naopak sám uvnitř zastrkuje závory a umíněně ucpává každou skulinu, již by mohl k němu vniknout sebe tenčí paprsek duševní úlevy, pocituje nakonec jako nejhlubší tmu l á s k u s a m u. Oproštění od ní stane se mu nutností, nemá-li temnotě propadnout vším zbytkem rozumu.

Tím účinněji vyzní tento hořký pessimismus erotický, že je kontrastován s dvojí rozdílnou zkušeností životní, vyjádřenou oběma obsáhlejšími epizodami knihy: příběhem tetičky Emmy a vypravováním mladého rekova důvěrníka, studenta Krále. Jednou je to motiv asketické resignace a zároveň houževnatého lpění na životě, po druhé poetický námět nevinné, bezem provoněné studentské lásky, kterou nahlodaly již velmi podstatné pochybnosti, ale jež se přes to mocí brání hořkým závěrům Machovým.

Mnoho zájmu svedeno jest na speciální psychofysické studium nevidomého a vystižení duševních stavů žárlivcových. Pocity, s nimiž osleplý vnímá hudbu nebo okouší chuti a vůně slunce, jako by ochutnával dobrého vína, stejně jako záštiplné číhání žárlivého na zradu ženinu, jeho žlučovitá potřeba z každého podezřelého pohybu a šepotu v domácnosti stůj co stůj si tvořit soka, násilné jeho vyvolávání zrady a vášnivá touha neštěstí, řada vidin, rytých jako rozžhaveným železem do tmy — vše vystiženo a zachyceno konkrétně, hmotně, s podivuhodnou detailní sytostí, ne-logickou bezprostředností a syrovou životností, bez vyvanulých

abstrakcí citových a myšlenkových. Intuitivním tónem přednesu autorova znenáhla uzavírání jste v temnotu, v níž jako by hořel jediný úzký okruh světla, vržený halucinovaným kahancem mozku monomanova; ovzduší celé práce houstne taktó ponenáhlu jak v dusné jeskyni až do zkapalnění a blyskotá roztržštěnými odrazem jedinečného nitra, sráží se v parnaté tvary přeludové, že posléz ani nepozorujete, kterak konečný výbuch žárlivosti, vedoucí k manželské rozluce, kotví už číře jen v zabořilé fikci hrdinově.

Jenže tento temný psychický kolorit poněkud draze je placen ne jedním nepříznivým důsledkem, odhalujícím zároveň stinný rub každého postupu příliš monografického. V samém rozvoji práce s tak řídkým kompozičním smyslem ustrojené tato specialisace zavinila několik vnitřních trhlin, prohloubených ještě neblahým nápadem nadpisů v čele jednotlivých kapitol; oněch kuriosních podtitulů které páchnou téměř sensacemi biografu a zbytečně třepí čilý spánek vyprávění. Táž výlučnost hlediska zavinila i disproporce v povahopisech, takže choť rekova, stvoření tak úžasně mučené neustálým bezdůvodným manželovým podezíráním, charakterisována je skorem slaběji, než sama služka Andula, prostodušná průvodkyně trudných vycházek slepcových. V autorově versi seschla se paní Machová na tradiční schéma příkladné obětavosti a neuvěřitelné trpělivosti, které po všechnu dobu ani hnutím ženské hrdosti ne vzepře se rafinovaným útokům tyranovým.

Exklusivnost, s níž se romanopisec postavil na stanovisko jediné figury, vtiskla však nepříjemné stopy též v zevní stylovou stránku práce. Zde již svedla autora přímo k potlačení vlastní personality, která slibem tak závazným mluvila z nejkypřejších stránek jeho knižního debutu, „Zlých samotářů“. Nedovedu si aspoň vysvětlit nápadně nižší úrovně „Žaláře“ v tomto směru, než že autor viděl, chtěl vidět právě tak, jak nazíral jeho rek. A představil-li jej málo sympaticky jako korektního byrokrata, fanatika střízlivosti a pozitivních fakt, jež si jeho komisař dovede i vyfantasovat, kde se mu jich právě nedostává, pokládal patrně za nutné, vidět možno-li stejně suše, ploše a nebásnický jako on. Místy akkomodoval se tak přiléhavě jeho průměrné sensibilitě, že ovocem tohoto dobře míněného přizpůsobení není než trapný nepoměr mezi psychologickým realismem a obrazivou: výraz přestává pak už být jadrně hutný a konkrétní, ale strhován jakoby duchem tíže, pozbývá i nezbytné elevace, zasychaje v realistickou šed přímo šimáčkovskou. Oč svěžeji vypadlo v knize vypravování studenta Krále, které i autora na chvíli vyprostilo z monografického zakletí!

Nedorozumění vězí tu tedy ve falešném pojetí epické ob-
 jektivnosti, která právě, zvláštní ironií osudu, s některých
 stran byla velebena na přítomném románě. Vidno z předchozího,
 že tato kritika zcela upřímně si mate nejvyšší cnost výpravného
 umění s protiuměleckou a protibásnickou negací umělecké osob-
 nosti. Že si pochvaluje, postavil-li se autor zcela do stínu jedné
 figury a pak pro absurdní fantóm důslednosti zřekl se jasného
 tvůrčího pohledu na vztahy všech jednajících osob; když pro úzkou
 svobodu jednostrannosti vzdal se volné dispozice všemi částmi díla
 a svého vyššího hodnocení obrazeného světa jak básnickým soudem,
 tak zejména uměleckým výrazem. Avšak moderní román, který
 od starého idealistického heroa sestoupil k typickému člověku
 všedního dne, hledá náhrady a nachází vyrovnání právě v tom, že
 ho nezpodobuje male a ploše, nýbrž povznáší jej nad jeho úroveň,
 traktuje ho i v próse stylem stejně vysokým, básnickým a obraz-
 ným, jakým staré heroické epos opěvalo své bohatýry. Stylu tomu
 nicméně netřeba být ledově necitlivým a ztrnutým. Naopak vy-
 stihne tím dokonaleji složitý dnešek a bohatou členitost kulturních
 poměrů novodobých, čím pružnější bude jeho přízpůsobivost. Čím
 bude poddajnější, čím citlivější pro odstín a náladu, čím schopnější
 modulací a přechodů; čím nenásilněji dovede střídát tón intuitivní
 s chladnou distancí, čím bude odlišenější, jemněji odstupňovaný
 v prostředcích a pohnutější v reliéfu. Vše to arcí bez ujmy vnitřní
 eurytmie a skladnosti, dané jediným organizačním středem, zákonem
 jednotící osobnosti, jež má být neviditelná, ale všudypřítomná
 v díle uměleckém. Jen její uvědomělý a účelný kult zajišťuje ne-
 otřesnou rovnováhu nad divadlem jevovým, pevné a obzíravé hle-
 dísko na život a svět, bezpečné individuální hodnocení hmotného
 i psychického materiálu, světlo, přehlednost a řád — slovem vyšší
 stanovisko epické. Nechtě tedy figury mluví a jednají každá po své
 letoře a charakteru: poslední slovo budiž vyhrazeno básníku, který
 jim dal žítí, tvůrci, jehož Slovo bylo na počátku.

Ideovou svou koncepcí „Žalář nejtemnější“, práce autora jistě
 nejtalentovanějšího ze všech, kdož v posledních letech u nás v próse
 debutovali a vymáhajícího proto nejpřísnějších kritérií, značí po-
 zoruhodný pokus o překonání erotismu. Zatím ovšem pokus spíše
 negativní, neboť celé drama žárlivosti, jež je na něm založeno, není
 než subjektivní fikce, schema, jednostranně rozvíjené v zetmělé
 klausuře výjimečného mozku hrdinova. Láska sama pojata jako
 ničivá moc animálního pudu, který řve jako povrchně civilisované
 zvíře, ztrativší cestu k osamělému doupěti a toužící v ústraní se

vyližat z ran, jež samo si zasadilo. Hrdina není než zase „zlý sa-
 motář“ svého druhu, protispolečenský tvor, neschopný ani intim-
 ního života ve dvou — ano, právě takového života nejméně. Ne-
 vyléčitelný vyděděnec lásky oslazuje si ovšem hořký úděl aforismy
 o překonání omylu, o záchraně k novému životu, o revoltě mužné
 svobody proti žaláři a poutům smyslnosti. Nakonec od konkré-
 tního nejbližšího utíká se k neurčitému bližnímu a ztrácí
 se v altruistních vztazích k poloabstraktní hromadě: stane prý se
 užitečným kraji organizační hospodářskou prací, odbornictvím
 v otázkách venkovské samosprávy nebo čímsi podobným. V celku
 není to však, nežli nová variace na téma: pohoršuje-li tě oko
 tvé —. Odumření pro lásku pohlavní, útěk od ní jako od otráve-
 ného pramene. A proto uhnutí vlastnímu problému, odsunutí, ne-
 pozitivní jeho řešení, jež by musilo ukázati, jak zjemnit milostnou
 sklonnost a vášeň, jak ji povznést nad ničivý egoism a jak ji samu
 učinit kladnou složkou pro vzestup jedincův i společnosti; zpodobit,
 kterak smyslnou slabost povýšit na sílu a kterak prvek rozkladný
 rozvinout v blahodárný živel kulturotvorný.

*

Co říci po třech svrchu diskutovaných vážných románových
 skladbách o Q. M. Vyskočilově filmovém románě „V opo-
 jení slávy a rozkoše“ (nákl. J. Kotíkovým na Smíchově)?
 O sladkovodní historii pro nejmódnější čtenářské punčochy, v níž
 domácí cirkusový artista, angažován v Dánsku jako herec pro ki-
 nematograf, po různých více méně romantických allotriích, zejména
 po lechtivé liaisoně s krásnou, svůdnou, koketní atd. dobrodružkou
 — šlechtickou, rozumí se — nakonec se vrací do vlasti, na dráhu
 solidnosti a v náruč své krásné, oddané, věrné atd. choti; nebohá
 beztoho pro jeho nevěru byla by už už skončila sebevraždou, nebyť
 tiché, nesmělé, obětavé atd. sympatie paňáci Beppa . . . Setkáte se
 tu s nevyvrážděnými fabulačními triky nezmarých literárních
 nadproducentů, s nejomletějšími detaily z cirkusového života beze
 stopy původnějšího postřehu (je třeba věru mnoha smutné odvahy,
 aby s takovou kořistí přišel někdo i dnes v naší literatuře, které
 na př. Olbracht svým „Žakem“ dal práci plnou nejoriginálnějších
 podrobností a poznatků, z téhož prostředí vyvážených), s barvo-
 tiskovým líčením přírody, s falešně nasazeným pathosem a nesne-
 sitelně tremolující nedospěleckou sentimentalitou, pseudoidealistic-
 kými floskullemi a děravým moralisováním, až příliš průhledně
 přistírajícími drobnější i zrnitější pikanterie — se vším, bez čeho si

Olbracht, Ivan

Ivan Olbracht: Žalář nejtemnější [Román]
Praha, F. Borový

Rf: A.P. [=Arnošt Procházka], Belletrie prôsou
/=Moderní revue 22, sv. 30, č. 2, 78-80, 8/3 1916/
1916,

Sv

zvědavost. Duchovní život nám unikl. Nevím, zda všem. Ale já jsem cítil vždy chlad. Cítím jej opět. Snad více. Kniha lyrických komponent duše dítěte (*Přibývající měsic, Praha, B. Kočí*). I naše dítě je nám dosud exotickým tvorem. Snad kdesi za mílemi a mílemi žije toto dítě, snad se i usměje. Zde je cizí a zvědavě bážlivé. My nedovedeme jemu více podati na uvítanou. I my jsme jen zvědavě bážliví a chladní, — vraťme mu jeho slunce a jeho džungli.

A. P.

BELETRIE PROSOU

Když jsem četl *Žalář nejtemnější*, román Ivana Olbrachta (Praha, Fr. Borový), měl jsem stále dojem čistotné a uspořádané světnice: vše na svém místě, všecko urovňáno, podlaha vydrhnutá do běla a posypána pískem, na oknech prosté záclonky, v oknech květináče s prostými květinami, — čistota a pořádek. ale také chudobná skromnost a omezenost. Skutečně, Olbracht pracuje nevelkými, úzkými prostředky obraznosti a nebohatou slovní zásobou, ale rozšafně, vědomě, ukázněně, dá všecko na náležité místo, vyhýbá se upřílišenostem, má rád určitost a zřetelnost, zabíhá až do rozvážné střízlivosti. Nejtemnějším žalářem není fyzická slepota jeho úřednického hrdiny, — ten člověk je *skutečně* byrokratem každým coulem, každým pomyslením a každým úsilím: i osleplý se formuje a utváří si život docela schematicky, jako úřední úkon, — ale láska! Zamilovaný je vězněn v temnici své náruživosti, nezná jiného a nedovede se a nechce se oprostít, je ztracen a zbytečná smet: pryč tedy, ven z lásky. Ovšem, aby kdo dospěl tohoto názoru, je nutné, by měl podezřívácnou, nedůvěřivou, nepřilnavou, nesociabilní povahu a zárlivou pochybovačnost Olbrachta komisaře, jeho nevěru v pravdu citu a jeho racionalistickou vůli »poznání«. A také potom neztráskotat by ještě, kdyby nebyl chor: ne slepotou, ale neurasthenickou monomanií, která mu všady vyvolává strašidlo nevěry manželčiny, až vyvrcholí v halucinační scenu rozlukovou. »Šel na poradu ke známému lékaři nervových chorob, ale ten jej ubezpečil, že jest krom své slepoty zcela zdravým a normálním člověkem«, — takové vysvětlění mu autor dal vystavit: škoda, že všechen děj nasvědčuje opaku, doličuje abnormálnost, chorobnost, rozbujelel neurasthenii.

Příběh, jak je rozveden, skýtá velmi málo poutavosti. Máme jakousi monografii niterného života slepého manžela, života, jenž se zabývá sám sebou vlastně a jde vedle života ženina, ani s ním nesplývá, ani se s ním nesrážejí: kombinuje své dohady, nic více. Jeho

slepost je pouze dekorativní přídavek a prostředek usnadňovací. Není tu ničeho speciálně slepeckého, ničeho, co by bylo příznačné, jedině možné u slepce, ničeho z jeho zvláštních postřehů a vztahů, — na druhé straně však tato nevidomost ulehčuje všecku kombinační a vynalézavou práci, — všecku psychologickou sondaci, omezuje a svádí vše na těsné pole, na rovnou čáru. Máje zrak, byl by citově stejně žil jako osleplý, — jenom co obtíží, složitosti, záhad a jemnosti by bylo nutno rozuzlití, kdežto takhle jsou všechny odsunuty nebo obepluty, ztlacheny na minimum. Slepota je zde číře vnější *accidens*, jakýsi maličký *deus ex machina*, aby thema se dalo rozvinouti, zauzliti a rozřiti (ne rozřešiti) »snadno a lehce«.

A žena sama je pouze nadhozený stín, nejasný tvor, o němž víme málo zevně a ničeho vnitřně: proč jest upoutána k muži, jenž ji odmítá příkře, necítě s ní? Jaký je vlastně její duševní a citový svět? Nedostává se na to odpovědi. Drama osleplého netryská ze skutečných událostí životních, ale je pouhou »šachovou partií«, kterou slepec sám sehrává za oba hráče.

Ivan Olbracht nemá dosud tvůrčí síly, aby mohl podati důrazný a obrazný děj, aby poodhalil bytostní tragiku lidských tvorů, aby z jednotlivého vybavil typické, z chvíle dal pocítiti věčnosti, ale zdá se mi, že vycitují u něho pevnost vůle a neústupnost vytrvalosti, které nevylučují konec konců možnosti růstu a mocnějšího rozpětí. *Quien sabe?* ...

Čeština románu Olbrachta, ač ne z nejbídnějších, naladuje přes to melancholicky: — takové odcizení ducha českého jazyka z ní číší místy, taková ulpělost na kadlubech německé řeči... zrajeme snad dobrovolně a samovolně pro zněmčení? ... —

Za četby *Rukou osudu*, povídek Jaroslava Pasovského (Praha, Fr. Jiroušek), cítíte na každé stránce, odkud vychází, jaký byl nejintenzivnější vliv na jeho literární tvorbu, z kterého zřídla čerpal první a základní popudy. A tak vyvstává vám na myslí Poe a vedle něho Villiers, a k nim se druží Karásek: jejich pečeť nese jeho mladá tvorba i co do volby látek, i co do formových a stilových úsilí. Zajímá se taji psychického bytí, pátrá po skrytých podnětech lidských činů, sonduje utajené záhyby srdcí, nahlíží do rozštěbených jícnu nedoznávaných náruživostí, slídí po nejzastřenějších myšlenkách a nevědomých pohnutkách konů, hledá vzácného a jedinečného v lidském bytí, osaměle vypiatých a záhadných jedinců, by doloval v bohatých ložiscích jejich nití. To jest, usiluje o to všecko, dychtí a pachtí se po tom všem, ale dosud nedosahuje mety. Zůstává na vnějšku, jeho příběhy vyplňuje zatím jenom anekdota, sled faktů, zevních projevů, — duchově je příliš rudimentární, vnitřní intuice je chabá, nejasná a kolísavá, tykadla, jimiž ohledává, psychické oči, jež zabodává do podvědomého, jsou slabé. Teprve první kroky, — povedou-li k cíli, na vrchol? Nejvíce vyniká mladá nedostatečnost autorova tam, kde mu běží

Olbracht, Ivan

Ivan Olbracht, Žalář nejtemnější [Román]
/ Závěrečná kniha I. / Praha, Fr. Borový

Rf: ms. [] : Kniha o problému žárlivosti / Ženský svět 20, 1916, č. 2, str. 52,
25. ledna /

Kniha o problému žárlivosti.

Ivãn Olbracht: **Žalář nejtemnější.**
Nakladatel F. Borový v Praze. I. kniha
Žatvy.

Sluší se beze všeho uznati: sbírka původních prací „Žatva“, kterou s jinými sbírkami odhodlal se vydávati F. Borový uprostřed zosřezných poměrů hospodářsko-válečných, byla zahájena knihou Olbrachtovou šťastně a slibně.

Formou koncise, a co hlavního, uceleně i pevně architektonicky sečleněná, slohem ekonomická a přec barvitá i plastická knížka Olbrachtova kreslí příběh, který zaujme i vzrušuje čtenáře do poslední chvíle. To jsou její přednosti, jimiž se odlišuje od většiny původní produkce, v níž autoři tak rádi se dávají unášeti zbytečnými a levnými lyrickými passážemi, roztékáním se děje, často více než chudého, a nedokreslovaným, nezmocněním se problému.

Komisař Karel Mach prožívá svůj žalář, který oslepnutím stává se nejtemnějším, od té chvíle, kdy ke svému sobeckému, tvrdému srdci připoutal osud Jarmily, typicky jednoduché, dobrosrdečné a manželovi zcela oddané ženy. A třebaš komisař Mach studentovi Královi — jehož život za své slepoty spojil se svojí drahou — snažil se dovoditi, že ne žárlivost, ale láska jest nejtemnějším žalářem, není pochyby, že vskutku je to jen žárlivost nejsobečtějšího a nejhrubšího stylu, která ničí život dvou lidí. Sotva lze nazvati vztah Machův k ženě

láskou. Ta je něčím více. Stálo by za to, blíže zabývali se otázkou a studovali ji na vývoji, s podivuhodnou psychologickou znalostí a jemností pozorovací, příběhu od komických afér stopování oknem a pod stolem v restauracích, až k závěrečnému katastrofálnímu výbuchu žárlivosti, plozené stále a stále jen bezdůvodnými domněnkami a fikcemi. Autor rozřešil tragedii žárlivosti smírně: snad Jarmila vzpamatovala se z útrap manželského života a slepý Karel Mach po boku svého tajemníka Krále stal se novodvorským statkářem, hospodářským spisovatelem a starostou. Je to zakončení nejpřirozenější a, jak je podáno, nejdůvodněnější.

ms.